

SPOL IN SPOLNE RAZLIKE

BIOLOŠKI IN DRUŽBENI SPOL

ANGLOSAŠKI SVET RAZLIKUJE MED BIOLOŠKIM (SEX) IN DRUŽBENIM SPOLOM (GENDER)

KROMOSOMI

XX – ženska,
XY – moški,

PRIMARNI SPOLNI ZNAKI

zunanje in notranje genitalije (gonade)
oz. reproduktivni organi,

*SPOLNI
DIMORFIZEM*

*razlikovanje med spoloma po
primarnih in sekundarnih spolnih znakih*

SEKUNDARNI SPOLNI ZNAKI

oblika in višina telesa,
stopnja in tip poraščenosti, mutacija glasu,...

HORMONSKA STANJA

ženski spolni hormon - ESTROGEN
moški spolni hormon - ANDROGEN

TRETJI SPOL

Kromosom X – **Turnerjev sindrom.**

Nekateri imajo moške kromosome XY in so **neobčutljivi za učinke androgena** – prepoznavamo jih kot ženske.

Hermafroditi – imajo ženske(en jajčnik) in moške (en testis) genitalije, obnašajo in oblačijo se kot ženske.

Berdache –biološki moški, ki se oblačijo in obnašajo kot ženske.

Transseksualci – biološko moški in ženske – čutijo se in živijo kot pripadniki drugega spola.

ANGLOSAŠKI SVET RAZLIKUJE MED BIOLOŠKIM (SEX) IN DRUŽBENIM SPOLOM (GENDER)

MOŠKI ŽENSKA (biološko) - MOŠKOST IN ŽENSKOST (družbeno)

Ann Oakley - da se do nekoga vedemo kot do moškega ali do ženske, nam ni treba videti njegovih genitalij, temveč družbeni spol velikokrat določa sama družbena situacija.

DRUŽBENI SPOL ZAJEMA DRUŽBENE VIDIKE SPOLNE RAZLIKE:

1. SPOLNA IDENTITETA

Je zavedanje in občutenje lastnega spola in odzivanje nanj. Temeljna spolna identiteta se vzpostavi med drugim in tretjim letom starosti.

Oblikuje se s pomočjo socializacije.

2. SPOLNA VLOGA

Pričakovano vedenje, dejavnosti in status glede na biološki spol.

SPOLNA ASIMETRIJA

MOŠKOSREDIŠČNA ali ANDROCENTRIČNA DRUŽBA – družbena organizacija temelji na večji moči in pomembnosti moških.

SPOLNA DIHOTOMIJA – kulturno pripisane in družbeno oblikovane razlike med moškimi in ženskami.

3. SPOLNI ZNAČAJ

Različne lastnosti, ki naj bi jih imela spola: čustvenost, ljubeznivost, napadalnost, agresivnost, skromnost, pogum, skrbnost, moč,...

Predstave o tem, kaj je primerno za moškega in kaj za žensko so različne glede na čas, različne družbe, tudi znotraj iste kulture so razlike glede na etnične, religiozne skupine,...

MAČIZEM – je izpostavljanje in poudarjanje, povečevanje moškosti.

SEKSIZEM

je pojmovanje, da je en spol (moški) več vreden od drugega (ženski).

V družbenem življenju seksizem na prikrit ali odkrit način povzroča in ohranja spolno diskriminacijo.

SPOLNA DISKRIMINACIJA

je neenako obravnavanje ljudi glede na njihov spol. Kaže se v sledečem:

1. ŽENSKE IMAJO MANJŠE MOŽNOSTI KLJUB FORMALNO ENAKIMI PRAVICAMI
2. ANDROCENTRIČNA KULTURA - ODPOR DO VKLJUČEVANJA ŽENSK V JAVNO ŽIVLJENJE
3. DVOJNA OBREMENJENOST ŽENSK (PLAČANO DELO IN SKRB ZA DRUŽINO)
4. CENEJŠA IN HITREJE ZAMENLJIVA DELOVNA SILA
5. ZAPOSLOVANJE NA NIŽJE VREDNOTENIH IN SLABŠE PLAČANIH DELOVNIH MESTIH

Vsi moški in vse ženske niso v enakem položaju. Na uresničitev življenjskih možnosti vplivajo tudi: slojevska, etnična pripadnost, starost, izobraženost, družinsko poreklo

SPOL, BIOLOGIJA IN PRAKTIČNOST

1. L. TIGER & R. FOX: ČLOVEŠKA BIOGRAMATIKA

- biogramatika je gensko določen program, ki vnaprej določa človeka, da se obnaša na določene načine
- predispozicije naj bi se oblikovale delno v obdobju primatov, delno v lovsko-nabiralniški družbi
- moški so bolj agresivni, dominantni kot ženske (testosteron), zato se ukvarjajo z določenimi vrstami dejavnosti: lov, bojevanje, politika
- ženske pa so po biogramatiki programirane za rojevanje in skrb za otroke (genetsko določena čustvena vez)

2. G. P. MURDOCK: BIOLOGIJA IN PRAKTIČNOST

- biološke razlike med spoloma so temelj za delitev dela v družbi
- v raziskavo je vključil 224 različnih družb
- moški: večja fizična moč, ženske: rojevanje - to vodi v spolno specifično delitev dela
- moški: lov, drvarjenje, rudarjenje, trgovina, živinoreja, ženske: dom, družina, nabiranje, prinašanje vode, izdelovanje oblačil
- takšna delitev dela naj bi bila zaradi prednosti in praktičnosti univerzalna

3. T. PARSONS: EKSPRESIVNO ŽENSKO

- nosečnost in dojenje vplivata na spolno delitev dela v družini in družbi (Bowlby)

- obstaja delitev na moško - instrumentalno in na žensko - ekspresivno vlogo

- vlogi se med seboj dopolnjujeta in ustvarjata družinsko solidarnost

4. J. BOWLBY: ZVEZA MATI – OTROK

- v zgodnjem otroštvu je potrebno za otrokov normalen razvoj vzpostaviti topel, intimen in stalen odnos med otrokom in materjo

- potreba po intimnem odnosu med otrokom in materjo je genetsko določena.

- pomanjkanje le tega lahko vodi v osebnostne motnje in odklonsko vedenje – teorija o maternalni deprivaciji

- kritika: za otroka je pomemben občutek varnosti, ni nujno, da mu ga zagotovi mati

SPOL IN KULTURA

Ann OAKLEY:

Kritika Murdocka:

- različne antropološke študije ugotavljajo, da se spolne vloge v različnih kulturah različno oblikujejo
- delitev dela po spolu ni univerzalna:
  - i. mati zaradi dojenja ni obsojena na dom – skupno dojenje otrok
  - ii. za gospodinjska dela je prav tako potrebna fizična moč
  - iii. ženske se ukvarjajo s trgovino, skrb za otroke prepustijo skupnosti
  - iv. obstajajo velike razlike v fizični moči tako med moškimi in ženskami, kot tudi znotraj obeh kategorij

Kritika Parsonsa in Bowlbyja:

- zavrača njune sklepe o univerzalni vlogi ženske in matere v družini
- v vseh kulturah ženske niso vezane na otroke in dom
- zaposlenost žensk ne pušča škodljivih posledic na otrokov razvoj
- meni, da gre pri njihovih razlagah za utrjevanje zahodne kulture, moške superiornosti, svetosti poroke in družine ter domestifikacijo žensk.

Ne obstajajo dela (razen rojevanja otrok), ki jih opravljajo izključno ženske.

Margaret MEAD: Spol in temperament v treh primitivnih družbah

Opisuje tri plemena na Novi Gvineji:

- Arapeši (ženski), Mundugumori (moški), Tchambuli

SPOL IN SOCIALIZACIJA

- Za oblikovanje družbenega spola je primarna socializacija najpomembnejša, vendar se oblikovanje nadaljuje tudi skozi kasnejša obdobja življenja.
- temeljni namen socializacije je zagotoviti, da bodo novi člani opravljali stvari na identičen način
- najpomembnejši dejavnik so starši
- igranje različnih iger in igranje z različnimi igračami, branjem različnih zgodb, vzpostavljanje različnih odnosov in različna pričakovanja ljudi v vrtcu, šoli
- ženskost in moškost v medijih
- na utrjevanje spolno specifičnih vlog vplivata tudi šola in pedagoški proces ter vključevanje v istospolne vrstniške skupine

SPOL IN DRUŽBENA NEENAKOST

1. DRUŽBENI POLOŽAJ

Danes družbeni položaj ženske ne moremo izpeljevati iz družbenega položaja moškega, ker:

- dohodki žensk pripomorejo k ohranjanju ekonomskega položaja družine,
- zaposlitev ženske lahko pomembno vpliva na družbeni položaj moškega,
- žena lahko pripada višjemu razredu kot mož,
- narašča delež družin, kjer je ženska edina hranilka družine.

Določnice spolne slojevitosti so:

- moč:** v večini družb imajo moški večjo moč kot ženske tako v javni kot v zasebni sferi
- delitev dela** – ženske reproduktivna, moški produktivna dela
Danes težko govorimo o ekskluzivni delitvi dela. Govorimo pa o vertikalni in horizontalni segregaciji žensk v sferi dela.
- spolne vloge:** pričakovanja, ki jih družba razvije do delovanja in obnašanja moških in žensk, in za oblikovanje predstav, kaj je primerno in kaj ne
Spolna vloga se spreminja in je rezultat: individualnega učenja, vpliva konkretne družbe in stereotipnih predstav.

Tabela 1: POVEZANOST RAZREDNE IN SPOLNE DOMINACIJE

RAZPOLAGANJE S POMEMBNI VIRI	SPOLNA HIERARHIJA MOŠKI	SPOLNA HIERARHIJA ŽENSK	SOCIALNA HIERARHIJA
GLOBALNA DRUŽBA	+	-	VIŠJI STATUS
DRUŽINA	A	B	
GLOBALNA DRUŽBA	+	+	NIŽJI STATUS
DRUŽINA	C	D	
	+	-	

2. ZAPOSLOVANJE

Kathleen Gerson je raziskovala odločitve žensk v zvezi z delom, poklicno kariero in materinstvom ter jih razvrstila v štiri skupine:

tradicionalna pot: zanje je materinstvo kariera

vmesna pot: razočarane poročene ženske, se pogosto ločijo in vključijo v trg delavne sile, ujete med tradicijo in novimi potmi

netradicionalna pot: ženske, ki si želijo poklicno kariero, zaradi novih možnosti ugotovijo, da je možna kombinacija materinstva in plačanega dela

dom kot pribežališče: ženske, ki so izbrale dom kot pravo pot, potem ko so bile že nešteto krat razočarane v sferi dela

FEMINIZACIJA POKLICEV

Ženske se zaposlujejo v določenih poklicih in dejavnostih - storitvena dejavnost, skrbstveni poklici, tekstilna in živilska industrija (*horizontalna segregacija*)

Ženske zasedajo le malo vodilnih in vodstvenih položajev (*vertikalna segregacija*)

Na spolno segregacijo vplivajo:

- socializacija
- mišljenje, da so ženske že po naravi bolj primerne za opravljanje določenih poklicev
- seksizem

Seksizem je na trgu delovne sile viden kot ohranjanje spolne segregacije in različno vrednotenje dela po spolu. Poklici kjer prevladuje ženska delovna sila so manj cenjeni in slabše plačani.

Če takšno stanje ohranjamo s pomočjo institucij govorimo o institucionalnem seksizmu.

Feminizacija (učiteljski, zdravniški) in **maskulinizacija** (vojska, politika) nekaterih poklicev.

3. POLITIKA

Matriarhat in patriarhat - z uvedbo patriarhata so bile ženske izključene iz državljanskih pravic in politike. Le redkim ženskam (kraljice, žene pomembnih mož,...) se uspe prebiti (lastnina, poroka, izjemne intelektualne sposobnosti) v moški svet politike.

Ženske so pridobile formalno pravico sodelovanja v politiki veliko kasneje kot moški.

Danes predstavljajo ženske manjšino v strankah, v vodstvenih organih, v parlamentu in vladi.

Če žensk ni v politiki nimajo nobenega zagotovila, da bodo njihove potrebe in interesi uresničeni.

Ženske in volilna pravica: **1883 Nova Zelandija**, 1902 Avstralija, 1906 Finska, 1918 Avstrija, Nemčija, SZ, 1920 ZDA, 1928 VB, 1931 Španija, **1945 Jugoslavija**, Italija, Madžarska, 1948 Belgija, Japonska, Mehika, 1971 Švica, 1984 Liechtenstein, 1994 J Afrika

FEMINIZEM

Feminizem je gibanje oz. ideologija, ki:

- meni, da so ženske v družbi v podrejenem položaju
- zagovarja uveljavitev enakosti pravic žensk
- je zavezan političnemu prepričanju, da je obstoječa razmerja med spoloma možno spremeniti
- izhaja iz prepričanja, da odnos med spoloma ne izvira iz bioloških razlik

Obstaja več feminističnih teorij. Zgodovina feminizma je skoraj tako dolga kot zgodovina protestov zoper podrejanje žensk v družbi.

Feministična teorija je osredotočena na ženske vsaj s treh vidikov:

- a) predmet proučevanja so ženske, njihov položaj in njihove izkušnje v družbi
- b) ženske se ukvarjajo s proučevanjem položaja žensk v družbi
- c) poskuša ustvariti boljši in prijaznejši svet za ženske

Značilen je interdisciplinarni pristop.

Delimo ga glede na obdobja:

1. **ZGODNJI FEMINIZEM:** konec 18.st.;

1789 – izobražene ženske zahtevajo izenačitev z moškimi v političnih pravicah,
izhaja iz teorij o naravnih pravicah človeka – moški in ženske so si po naravi enaki,
predstavnica: Mary Wollstonecraft

2. **ZLATA DOBA FEMINIZMA:** med 1870-1920;

prevladovalo je poudarjanje enakosti moških in žensk, značilno je gibanje za enake pravice (enakost pred zakonom, volilna pravica, ekonomske pravice žensk, enake možnosti izobraževanja)
19. stol. Sufražetke – gibanje za politično enakopravnost žensk

zelo ga zaznamujejo njegove zahodne meščanske korenine, zato ga nekateri deli ženskega gibanja zavračajo (emancipacija žensk, womanist,...)

V evropskih državah in ZDA so ženske dobile volilno pravico po 1. svetovni vojni. Zato po letu 1920 pride do zatona feminizma.

3. MODERNI FEMINIZEM: 60. leta 20. stol. – neofeminizem; neofeministično gibanje izhaja iz ugotovitve, da formalna, pravna enakopravnost še ne pomeni tudi dejansko enakih možnosti v življenju moških in žensk, različni teoretski pristopi (liberalni, marksistični, socialistični, radikalni, psihoanalitični...), poudarjanje razlike med moškimi in ženskami kakor tudi med samimi ženskami

Zasluga feministične perspektive je tudi ukvarjanje z drugimi vidiki diskriminacije ljudi: raso, starostno, etnično diskriminacijo, homoseksualnost,...